

בעזהשי"ת

ליקוט כמה הלכות פורים

לאבל תוך י"ב חודש על אביו או אמו

לע"נ אאמו"ר הרב ישראל יצחק

בן פנחס יחיאל הכ"מ

ראש חודש אדר תשפ"ג

אזכיר בדמעי את אמו"ר הג"ר ישראל יצחק הכ"מ שנסתלק לבית עולמו בפתע פתאום בעיצומם של ימי השמחה בחג הסוכות.

ועל זה אודה את ה' אשר זכיתי מאז היותי קטן שאמו"ר השקיע זמנו וכוחותיו ללמדנו תורה ומצוות, ומסר נפשו לחינוך שלנו הילדים כמו שהעידה אמי מורתי תחי' שלמרות חשקו הגדול ללמוד ולחדש כמו שמעידים כתביו הרבים בכל מקצועות התורה מימי צעירותו, אעפ"כ השקיע אמו"ר את זמנו הפנוי ללמוד אתנו הילדים מקטנות כל הימים, ואף זכיתי להתכתב בלימוד עמו שבוע קודם הסתלקותו.

והנה אחת מההנהגות שראינו אצל אמו"ר היה ההכנה לכל חג וחג, בלימוד הלכות החג ובלימוד והבנת מהותו של החג ומעלותיו, וב"ה שזכינו והשאיר אמו"ר כתבים רבים בביאור כל תוקפו של יום הפורים,

וכעת בבואי ללמוד הלכות פורים הנוגעים לאבל בתוך י"ב חודש מצאתי הסתום רב על הגלוי שלא נזכרו הלכות אלו בשו"ע ונו"כ אלא בקצרה, ובס"ד ליקטתי קצת הלכות אלו הנוגעות לאבל בתוך י"ב חודש בימי הפורים מדברי הראשונים והאחרונים והוספתי קצת מסברות שהובאו בספרי הליקוטים, ובתחילה פתחתי בשיטות הראשונים בדין שבעה בפורים כיון דבסברות אלו תלויים הלכות אבל בפורים כל י"ב חודש.

וארים תפילה להשי"ת שלא אכשל בדבר הלכה, ויהי הלימוד מתוך קובץ זה לע"נ אמו"ר ישראל יצחק בן פנחס יחיאל הכ"מ.

אליהו אליאך

להערות e0527157567@gmail.com

מקור דיני אבילות בפורים

בגמרא מגילה ה: תני רב יוסף שמחה ומשתה ויו"ט שמחה מלמד שאסורין בהספד, ולא נזכר בגמרא דין אבילות בפורים.

שיטת השאילתות הביאו הרא"ש מו"ק פ"ג סימן פ"ה דפורים מבטל שבעה כמו יו"ט דכתוב בו ימי משתה ושמחה משא"כ חנוכה ור"ח. שיטת הרמב"ם פ"א מהלכות אבילות ה"ג דבחנוכה ופורים נוהג כל דיני אבילות, וכן פסק שו"ע. שיטת מהר"ם מרוטנבורג הביאו הטור דבפורים בשני הימים נוהג אבלות רק בצנעה, וכן פסק רמ"א.

ויעוין בהגהות מיימוניות רדב"ז כס"מ ולח"מ על הרמב"ם שם שביארו שיטות הראשונים היכי ילפינן לה מקרא דימי שמחה דנאמר על פורים.

ובהעמק שאלה פרשת ויקהל שאילתה ס"ז סיכם השיטות דפליגי האם פורים דינו כרגל או כשבת או כחנוכה ור"ח.

ויעוין באגרות משה או"ח ח"ה סימן כ' שהאריך לבאר גדרי שמחה ביום הפורים דאף דמצוה לשמוח בו מ"מ אינו יום שמהותו שמחה כיום טוב, (ולפי"ד אפשר אולי להבין קצת חילוקי שיטות הנ"ל).

משלוח מנות לאבל

כתב רמ"א או"ח סימן תרצ"ו סעיף ו' וז"ל אין שולחין לאבל כל י"ב חודש (מהרי"ל) וכמו שיתבאר ביו"ד סי' שפ"ה עיין שם, וטעם הדין כתב בביאור הגר"א דהוא מדין שאילת שלום שאסור כל י"ב חודש, וכך סתמו רוב האחרונים, אמנם בלבוש כתב דהטעם הוא משום השמחה שיש לאבל ע"י המשלוח מנות (ולפי דברי הלבוש לכאורה אין את חילוקי הדינים שיש במשלוח מנות וכמו שיתבאר להלן).

ויעוין בשו"ת שבט סופר סימן כ"ז שכתב דמהדין דאין לשלוח לאבל מוכח כטעם דמשלוח מנות הוא להרבות אהבה וריעות, דלטעם דמשלוח מנות שיהיה הרוחה לסעודת פורים אין לאסור לשלוח לאבל.

ובהלכות אבלות כתב הרמ"א (יו"ד סימן שפה) יש מקילין בשאילת שלום אחר שלושים, עוד כתב רמ"א שם יש שנהגו לשאול שלום בשבת.

ובביאור לשון רמ"א וכמו שיתבאר ביו"ד נחלקו הט"ז ומג"א, הט"ז ביאר דכוונת רמ"א למקילין בשאילת שלום אחר שלושים וא"כ ה"ה מותר לשלוח מנות אחר שלושים, וכתב דאין לסמוך על זה, והמגן אברהם ביאר דכוונת רמ"א לפי מה שכתב קודם לכן דאין אבילות נוהג בפורים, וא"כ דינו כשבת, ובשבת מותר לשלוח מנות במקום שנהגו לשאול בשלום אבל בשבת, וא"כ ה"ה בפורים מותר.

בחיי אדם וכן בקיצור שלחן ערוך סתמו בלשונם להחמיר שאין לשלוח כלל משלוח מנות לאבל תוך י"ב חודש, אם לא בעני דמותר לשלוח לו מעות או דבר שאינו של שמחה (עפ"י הט"ז הנ"ל).

ובמשנה ברורה ס"ק כא כתב דבמקום שנהגו להקל לשאול בשלומם מותר לשלוח להם מנות ג"כ בתוך י"ב חודש אבל לא בתוך שלושים, וצ"ע בשער הציון למגן אברהם.

במגן אברהם (או"ח סימן תרצו ס"ק י"א) הביא מחלוקת האם דווקא דבר של שמחה אסור לשלוח לאבל, ובמשנה ברורה סקי"ט פסק אפילו דבר שאינו של שמחה אסור לשלוח לאבל, ודבר של שמחה אסור לשלוח לאבל אפילו למקילים לשלוח מנות אחר שלושים.

(יש שרצו לומר כיון דהמשנה ברורה פסק דאף למקילין ליתן משלוח מנות אחר שלושים מ"מ לא יתנו דבר של שמחה לאבל, א"כ משמע דמלבד דין שאילת שלום במשלוח מנות יש איסור שמחה דתלוי במקבל היכן שזה משלוח מנות מדברים המשמחים, ולפי"ז יהיה אסור לאבל לקבל משלוח מנות מדברים המשמחים).

כתב הכת"ס שו"ת או"ח סימן קמ"א דאין האבל צריך להחזיר המשלוח מנות אם שלחו לו, כיון דטעמא משום שאילת שלום וכבר שאל בשלומם א"כ קבלתו אין מעלה או מוריד, והקפידא רק למשלח.

כתב הפני ברוך סימן כ"ט הערה ע"א בשם הגרי"ש אלישיב דמותר לשלוח מנות לאשתו של אבל ואף דפסקינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, מ"מ אין איסור לאבל לקנותו אלא רק לשלוח לו.

ובשו"ת בתשובות והנהגות ח"א תרצ"ב כתב שאסור לשלוח מנות לאשת האבל דמוכח דהוי הערמה ורק חברותיה שולחות לה.

ובספר קובץ הלכות מהגר"ש קמינצקי פט"ו הל"ח כתב דהרוצה לשלוח מנות לאבל יכול לשלוח באופן שמפרט ששילוח המנות הוא בשביל כל בני המשפחה ולית ביה איסור כלל.

בשו"ת דברי מלכאל ח"ה תשובה רל"ז כתב דמותר לשלוח מנות לרב כיון דהוי כפריעת חוב ולא מחמת שמחה והוי כדבר האבד ולא גרע מצדקה, ובשו"ת בתשובות והנהגות ח"א תרצ"ב כתב דלשלוח לרב רק מאכלים זה דרך ידידות ואסור, ואם שולח כסף לרב דזהו פרנסתו מותר לשלוח עם זה גם מאכלים כדי שיהיה בדרך כבוד.

בספר קובץ הלכות מהגר"ש קמינצקי פט"ו הל"ט כתב דכיון שאיסור משלוח מנות לאבל הוא משום לתא דשאילת שלום שגורם עי"ז שמחה לאבל, א"כ מותר לשלוח מנות לאביו ואמו אבלים כיון דלא מקרי מתנה כלל שייחשב דבר שמחה שאסור ליתן לאבל וגם בשאר ימות השנה מותר, וכן בנטעי גבריאל הלכות אבילות פרק ל"ה הלכה י' כתב מסברא דנראה דמותר לשלוח מנות להורים אבלים דאל"כ הוי אבילות בפהרסיא וצריך דברי הט"ז והמג"א דלעיל, ויעויין בשו"ת שבט הקהתי ח"ד סימן קפ"ח.

אבל ליתן משלוח מנות

כתב השולחן ערוך או"ח סימן תרצ"ו סעיף ו' יש מי שאומר שהאבל חייב לשלוח מנות.

הב"ח יו"ד סימן ת"א הביא תשובות מיימוני בשם מהר"ם מרוטנבורג דחייב לשלוח מנות לשנים או שלושה מרעיו, דאבל חייב בכל המצוות וכן כתב בלקט יושר.

לפום ריהטא נראה דהראשונים דכתבו דהאבל ישלח לשנים או שלושה מרעיו ומשמע דלא יותר איירי בתוך שבעה דהא טעמיה דאיסור שליחת מנות הוא משום שאילת שלום והאבל אסור לשאול שלום רק תוך שבעה, וכך משמע בלקט יושר דאיירי בתוך שבעה, אך בתוך י"ב חודש לא מסתבר דאסרו הראשונים לשלוח להרבה אנשים, אך בבן איש חי ש"ר פרשת תצוה סק"ח כתב שאבל תוך י"ב חודש ישלח משלוח מנות לאדם אחד, וכן הביאו בשם הגרי"ש אלישיב בספר שו"ת אשרי האיש ח"ג פמ"ז, אמנם שם לא נתפרש באיזה אבל איירי, ובקובץ הלכות מהגר"ש קמינצקי פט"ו הלל"ו כתב דמותר לשלוח לכמה אנשים כמנהגו בכל שנה.

ולכאורה מקור האוסרים לשלוח יותר מלאדם אחד הוא מדברי השלטי גיבורים מו"ק יז: דכתב אבל תוך שבעה פטור מלשלוח מנות ואחר שבעה ישלח בצנעה לאחד מקרוביו או לאחד מהעניים, וכן הביא הבאר היטב או"ח סימן תרצ"ו סק"ט בשם הכנסת הגדולה, אמנם לא נתפרש בדבריהם אי איירי בתוך שלושים או לאחר שלושים, (אף דבסברא אין חילוק דהא כלפי שאילת שלום של האבל הוא מותר מאחר השבעה).

הביא מגן אברהם סק"א דכתבו מהרי"ל וכן בספר חסידים דאבל לא ישלח תפנוקים העשויים לשמחה וכל דבר של שמחה, והביאו משנה ברורה סק"ח.

אבל להשתתף בסעודת פורים

כתב רמ"א יו"ד סימן שצ"א סעיף ב' המנהג שלא לאכול בשום סעודה כל י"ב חודש אם הוא חוץ לביתו, ואם הוא בעל ברית מותר לאחר שלושים אפילו חוץ לביתו.

ומקורו בשו"ת מהרי"ל קי"ז בשם הראב"ד דכשהשמחה תלויה בו כגון משיא יתום ויתומה מותר תוך י"ב חודש ליכנס לסעודה אפילו סעודת נישואין כיון דחשיב שמחה שלו וסעודת מצוה.

וכתב בשו"ת זקן אהרן (הקדמון - תלמיד הרא"מ) סימן רי"ג עפ"י הראב"ד דה"ה סעודת פורים שהשמחה חובה לו מותר אחר שלושים לילך לסעודה עם אחרים ואף לנגן בכלי שיר, (והחידוש הוא אע"ג דנאמר בפסוק לשון שמחה על סעודת פורים, דאילו סעודה כחנוכה דלא נאמר בהן לשון שמחה הקילו הפוסקים אף תוך שלושים).

המגן אברהם או"ח סימן תרצ"ו סק"ז כתב (לגבי שבעה) דאסור לראות כל מיני שמחה אף בפורים, ובאליה רבה סק"ה כתב על זה דאינו מוכרח כיון דימי שמחה הם.

בספר נימוקי או"ח (למנחת אלעזר ממונקאטש) כתב כשבאים כלי זמר לתוך ביתו של אבל לא ימנע מהם לנגן דהוי אבילות בפהרסיא, אמנם נכון למנעם מלהיכנס באופן שלא ירגישו בזה הנמצאים בבית.

בספר נשמת ישראל הביא להסתפק אבל שאכל סעודה לבד בביתו האם מותר לאכול עוד סעודה בבית אביו או חמיו, דאף דמצות סעודת פורים בקיבוץ המשפחה מ"מ הא

אינו לעיכובא, דהרי כבר יצא יד"ח משתה, [וכן משמע במשנה ברורה סימן תרצ"ה סקט"ו פסק דבסעודה שניה אחר מנחה אין מחזירין למי ששכח יעלה ויבוא], (אמנם אם נחמיר בזה אין שיעור לדבר דהא כתב מג"א דאין צריך פת ויוצא יד"ח משתה אף בשאר מטעמים).

סעודת פורים שנמשכת אחרי תחילת הלילה לכאורה יש לו להפסיק דהא כעת אינו מחויב במשתה ושמחה, ובשם הגר"ח קנייבסקי מביאים דיש להקל (תורת המועדים). (ומסברא יש לחלק בין סעודת פרזים ביום י"ד הנכנסת ליום ט"ו, לבין סעודת מוקפין ביום ט"ו הנכנסת ליום ט"ז).

יש להסתפק בדין אבל מערי הפרזות האם מותר ללכת לסעודת פורים אצל המוקפין היכן שהולך בכל שנה, ויש לדון בזה בכמה צדדים א. בגדרי אבילות בפהרסיא האם כיון שבכל שנה הולך לאביו או חמיו וכדו' ייחשב כאבילות בפהרסיא, (ואף אם זה שאינו בא לא ייחשב פהרסיא מ"מ אם בא לביתם ואינו אוכל מסתבר דנחשב אבילות פהרסיא) דהרי פסק הרמ"א דאין נוהג אבילות בפהרסיא בי"ד וט"ו אפילו בתוך שבעה, אמנם בחכמת אדם בסופו בקונטרס מצבת משה כתב דנהג אבילות בפהרסיא ביום ט"ו יעו"ש. ב. יש לדון בעיקר הדין האם כיון דסברת המתירים משום דהוי סעודת מצוה ושמחה שלו ולפי"ז אפשר דהוי בשני הימים, כדכתב הפרי מגדים או"ח סימן תרצ"ה א"א סק"א דביום ט"ו חייב לאכול קצת, והביאו בשעה"צ שם סק"ד, ג. בבדי השולחן יו"ד סימן שצ"א סק"ט הביא דכתבו הפוסקים סעודות שעושים בחנוכה סעודות מצוה הוו דנתקנו ימי חנוכה לימי שמחה וגם באים לפרסם הנס ולכן מותר לאבל להשתתף בהם, וכתב הבדי השולחן דא"כ ה"ה פורים, ולפי"ז היה נראה דה"ה ביום ט"ו דודאי עדיף מימי החנוכה כלפי הלכות אבילות, אלא דבספר קובץ הלכות דחה דבריו דסעודת פורים חמורה דיש בה שמחה והוי כסעודת נישואין דאסור לאבל להשתתף משא"כ חנוכה.

אמנם בפורים המשולש לכאורה אף לפי כל הטעמים הנ"ל מ"מ יהא אסור דהא כלפי בני הפרזים אין מצות סעודה ביום ט"ז, וכן דיני אבילות נוהגים לבני הפרזים כיום רגיל.

אבל לגשת שליח ציבור בפורים

כתב רמ"א יו"ד סימן שע"ו סעיף ד' לא נהגו שהאבל מתפלל בשבת ויו"ט, וטעם הדין איתא בט"ז או"ח סימן תר"ס סק"ב בשם שו"ת רמ"א דמידת הדין מתוחה על האבל כל ימי אבילותו.

כתב מהרי"ל בשו"ת סימן כ"ב : לא יעבור האבל לפני התיבה בבוקר בעת הלל, כי הקהל בשמחה כמו שבתות וימים טובים, וכן ביום קריאת המגילה, אמנם לא נתבאר בדבריו האם איירי רק בתפילה שבו קורין את המגילה כדכתב לגבי הלל.

בשו"ת מהר"ם מינץ סימן מ"ג כתב אבל מתפלל בפורים במעריב ולא בשחרית, (ויעויין בשכנה"ג יו"ד שצ"א הביא גירסא אחרת דבשחרית מתפלל האבל עד שמו"ע).

וכן באליה רבה או"ח סימן קל"ג סק"ז כתב דאבל לא יגש ש"ץ בר"ח חנוכה ופורים בזמן הלל וקריאת המגילה, (עוד כתב שם דמותר להתפלל אפילו בימים שאין אומרים תחנון ומי שאינו עושה כן גוזל אביו ואמו).

(במועדים וזמנים ח"ח סימן צ"ד כתב לגבי חנוכה דיש לחלק בין מנחה למעריב כיון שאין במעריב חזרת הש"ץ שיאמר האבל על הניסים כשליח ציבור).

בספר עליות אליהו די"ז סק"ו מובא דמעשה היה אצל הגר"א שאבל ניגש להיות ש"ץ בפורים והגר"א קרא עליו את הפסוק 'אבל וחפוי ראש', ויעוין בהליכות שלמה דאמר הגרש"ז אויערבאך דוודאי מעשה זה לא היה שהגר"א יאמר פסוק בלשון מליצה.

בביאור הלכה סימן קל"א במאמר הקדישין כתב דאבל לא יגש ביום שאין אומרים למנצח, וא"כ בפורים לא יגש, (אמנם המשנה ברורה סתר את דבריו אלו בג' מקומות בסימן תקפ"א סק"ז, סימן תרע"א סקמ"ד, סימן תרפ"ג סק"א).

בהליכות שלמה פי"ח ה"ח כתב דאבל אין ניגש שליח ציבור בירושלים אפילו ביום י"ד, (אמנם בלשון מהרי"ל שהובא לעיל משמע דתלוי בקריאת המגילה).

אבל לקרוא המגילה בבית הכנסת

בשו"ת מהרי"ל סימן כ"ב שהובא לעיל יש הגורסים דאבל לא יעבור לפני התיבה בקריאת המגילה. ויעוין בשיירי כנסת הגדולה יו"ד סימן שצ"א, (ויש שרצו לדמות דין זה לדין הלל עפ"י דברי הגמרא קריאתה זו הלילא).

במשנה ברורה סימן תרצ"ב סק"א כתב אם אבל קורא את המגילה יברך אחר הברכות משום ברכת שהחיינו שאין האבל מברך להוציא רבים בברכת שהחיינו, והאבל יקרא את המגילה, ובשו"ת בנין עולם סימן ל"ה כתב שמשום כך לא יקרא את המגילה.

ובלוח ארץ ישראל הביא בשם האדר"ת דכתב דסברת האומרים שאין לאבל לברך שהחיינו נלמדת מדברי מהר"ם מינץ דאבל לא יברך שהחיינו בהדלקת נרות חנוכה בבית כנסת, אך אינו דומה כיון שבחנוכה האבל מברך בעד הציבור משא"כ במגילה מברך הוא גם בעד עצמו, וכ"כ בשבט הלוי ח"ט סימן קמ"ו, וכתב דכן מקילים בזה.

בהליכות שלמה הלכות פורים בסוף פרק י"ט מביא דבשעת הלוויתו של הגאון רבי משה פיינשטיין שהיתה בעיצומו של יום הפורים, שאל אחד את הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך איך לכלכל את מעשיו, מצד אחד מוטלת מצות השמחה הגדולה של יום הפורים, ומאידך חובת האבלות והצער בלוויתו של גדול הדור, ענה הגרש"ז אויערבאך תמיהני על מבוכתך הרי איננו אלא חיללים הממלאים ומקיימים רצון ה' ומי שציונו להתאבל בשעת ההלויה הוא ציונו לקיים מצוות היום בשמחה, ומצוות ה' הם המעוררים את רגשות הלב המתאימים לכל מצב כראוי לו.